

Angelos Baš
Popravki

1. Sergej Vrišer vpeljuje v Enciklopediji Slovenije 5, Ljubljana 1991, str. 329, pri nas novo znanstveno disciplino kostumologijo. Nemara je vpeljeval ime nove vede tudi še drugod, vendar mi ti primeri niso znani. Vsekakor Vrišer s tem, ko je v Enciklopediji Slovenije obdelal geslo Kostumologija, meritorno vpeljuje ta pojem in ime zanj v našo znanstveno rabo.

Dotlej tega pojma in imena zanj nisem poznal. Angloamerikanci raziskujejo *history of costume*, Francozi *histoire du costume*, na nemškem jezikovnem ozemlju *Kostümgeschichte* ali *Kostümkunde*. V Brockhaus Enzyklopädie 10, Wiesbaden 1970, ni najti kostumologije, prav tako je ni v Grand Larousse de la langue française 2, Paris 1972. Za zgodovino kostuma ali vedo o kostumu ni pretirana trditev, da nikoli ni bila tesneje povezana s posameznimi znanstvenimi šolami (gl. o tem G. Wiegmann-M. Zender - G. Heilfurth, *Volkskunde*, Berlin 1977, str.103).

Vrišerjeva definicija kostumologije se glasi: to je "veda o razvoju oblačil kot sestavini življenjske kulture" (vsi navedki so na nav. mestu). Toda ta definicija ne more obveljati. V njenem drugem delu je "življenjska kultura" neznan, predvsem pa nerazumljiv pojem, ki ničesar ne pove. Tudi "razvoj oblačil" je premalo poveden, saj terja ta sintagma v definiciji dodatno razlago.

Med pisnimi viri oziroma arhivsko dokumentacijo za kostumologijo navaja Vrišer "mdr. oblačilne predpise, t.i. oblačilne rede". Z drugimi besedami: od arhivskih virov za kostumologijo omenja Vrišer neposredno samo oblačilne rede. Toda ti niso ne najštevilnejši ne najpomembnejši arhivski viri za kostumologijo. Oblačilni redi govorijo o tem, kakšen je moral biti oblačilni videz določenih skupin prebivalstva, vse manj pa o tem, kakšen je bil ta oblačilni videz v resnici. O tem se poučimo iz oblačilnih redov samo takrat, kadar le-ti opisujejo prekrške zoper njihove predpise, sicer pa ne. Najštevilnejši in najpoučnejši arhivski viri za kostumologijo so zapuščinski inventarji. V njih je z različno doslednostjo popisano in določeno v dediščino to, kar je po smrti gospodarja ali njegove vdove ostalo pri hiši oziroma na posestvu. Še bolj kakor oblačilni

* Po Zakonu o tisku smo dolžni objavljati tudi polemične odgovore na objavljene prispevke v zborniku *Traditiones*, četudi bi jih sicer morda ne uvrstili med svoje prispevke.

videz podložnikov se dá z zapuščinskimi inventarji obnoviti oblačilni videz fevdalcev in premožnejših meščanov.

Temeljno napako je Vrišer zagrešil s stavkom: "Na Slovenskem se s kostumologijo ukvarjata etnologija in kulturna zgodovina". Če se s predmetom prve vede ukvarjata druga in tretja veda, ne prva, potem predmet prve vede ni njen predmet, temveč je predmet druge in tretje vede (ne da bi bilo ob tem jasno, koliko se ukvarjata s predmetom prve vede druga in tretja veda). Skratka: po Vrišerju kostumologija na Slovenskem nima svojega predmeta. S tem pa ni upravičena obstajati. Kajti humanistične in družbene vede se razločujejo "med seboj edinole po svojem predmetu" (J. Goričar, Sociologija, Ljubljana 1959, str.46).

Veda, imenovana kulturna zgodovina, se je včasih pojmovala v Srednji Evropi kot izrazit *mixtum compositum* in je štela ponekod v muzejih (v slovenskih muzejih šteje še danes) kot soznačnica za vedo, ki raziskuje kulturo, kolikor ni ta predmet že ustaljenih ved o posameznih kulturnih prvinah (slovstvena zgodovina, umetnostna zgodovina itn.). Švedski etnolog Sigurd Erixon je poudaril, da (celotna) kulturna zgodovina kot samostojna veda ne obstoji (navedeno po: K. Vilks, *Das Kerngebiet der ethnologischen Forschung*, v: *Ethnologia Europaea* 4, Arnheim 1970, str.169).

Vrišer sodi: "V okviru kulturne zgodovine so se s kostumologijo ukvarjali B. Rudolf, S. Vrišer in Andreja Vrišer. "Toda v resnici kaže njihova zadevna dela praviloma uvrstiti v zgodovino kostuma ali vedo o kostumu, se pravi v disciplino, ki pogosto zlasti opisno obravnava oblikovni razvoj oblačil pri višjih družbenih plasteh.

"V okviru etnologije" ni raziskoval t.i. ljudske noše Walter Schmid, temveč Walter Šmid (W. Šmid, *Krainische Spinnrocken*, v: *Carniola I*, Laibach 1908, str.44-46; W. Šmid, *Über den Ursprung der krainischen Volkstracht*, v: *Carniola II*, Laibach 1909, str.39-45).

Slovenski etnologi so doslej povečini raziskovali t.i. ljudsko nošo, ki so jo največkrat pojmovali kot kmečki oblačilni videz iz dobe pred industrializacijo in njegove poznejše prežitke. Zame ne drži, kakor pravi Vrišer, da obravnavam "oblačilne navade vseh družbenih skupin v povezavi z gospodarstvom, politiko in kulturo". Pojma "oblačilne navade" sploh ne razumem. In nikoli in nikjer nisem zapisal, da bi bile "oblačilne navade" predmet mojih raziskav. V zadnjem obdobju raziskujem oblačilno kulturo, ki jo pojmujem kot povezavo oblačilnega videza vseh skupin prebivalstva pri nekem narodu z gospodarstvom, *družbo*, politiko in kulturo (A. Baš, *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času /1. polovica 19. stoletja/*, Ljubljana 1987, str.7; A. Baš, *Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*, Ljubljana 1992, str.7 d). Opisani predmet sodi v etnologijo. Predmet te vede sem pred časom določil takole: to je zgodovina načina življenja pri posameznih narodih. Pri tej definiciji pomeni "način življenja" razmerje vseh družbenih skupin, ki sestavljajo kak narod, do danih kulturnih prvin, kakor tudi vplive, ki jih je imelo zadevno razmerje na življenje teh družbenih skupin (A. Baš, *O predmetu etnologije*, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* n.s. IV, Maribor 1968, str.274).

Po vsem povedanem se zastavlja vprašanje, ali je mogoče sprejeti novo vedo kostumologijo, kakor jo je Sergej Vrišer predstavil v Enciklopediji Slovenije.

2. Za Enciklopedijo Slovenije 6, Ljubljana 1992, sem obdelal geslo *Lukarija* v tipkopisu: "Lukarija, slovstveno ime za ozemlje med Ptujem, Ormožem, Dravo in obronki Slovenskih goric; tam so od časa pred 1.svetovno vojno do časa po 2.svetovni vojni obsežno pridelovali kot vrtnarsko panogo čebulo (narečno lük); pridelovalci so se v narečju imenovali lükarji. Poglavitna naselja, v katerih so pridelovali čebulo, so bila Dornava, Stojnci, Moškanjci, Bukovci in Gorišnica. Pred 1.svetovno vojno so na vozovih vozili prodajat čebulo (na trge in po domovih) na sever vse do Gradca, pozneje v Sloveniji zlasti na Ptuj, v Maribor, Pragersko, Slovensko Bistrico, Konjice, Celje in okolico, na Hrvaškem pa v Varaždin in Čakovec in okolico. Lükarji so bili kmetje (razen velikih), ki so imeli dovolj zemlje, da so gojili čebulo za prodajo, zanj so potrebovali še svojega konja. Prodaja te čebule je bila zavoljo njene kakovosti donosna, pa tudi njeno pridelovanje je bilo ceneno, ker je bilo zanj potrebno samo delo z motiko. Po 2.svetovni vojni so tamkajšnje pridelovanje čebule opustili zavoljo konkurence cenejše, vendar slabše makedonske čebule in zavoljo preusmeritve lükarjev k pridelovanju mesa in njihovega uvajanja drugih kultur".

Moje besedilo je natisnjeno, str.336 d (podčrtal A.B.): "Lukarija, ime za pokrajino med Ptujem, Ormožem, Dravo in obronki Slovenskih goric. Na tem območju so pred 1.sv.v. začeli na *velikih površinah* kot vrtnarsko panogo pridelovati čebulo (lük); pridelovalce so poimenovali *lukarji*. Pomembnejša naselja, v katerih so pridelovali čebulo, so bila Dornava, Stojnci, Moškanjci, Bukovci in Gorišnica. Pred 1.sv.v. so vozili prodajat čebulo (na trge in po domovih) vse do Gradca, pozneje v Sloveniji zlasti na Ptuj, Pragersko, v Maribor, Slovensko Bistrico, Slovenske Konjice, Celje in okolico, na Hrvatskem pa v Varaždin, Čakovec in okolico. Lukarji so bili *mali in srednji kmetje*, ki so imeli toliko zemlje, da so gojili čebulo za prodajo; pri tem *so potrebovali tudi svojega konja*". (Naprej je lektor sprejemljivo obdelal moje besedilo.)

Lukarija je slovstveno ime, ne ime, ki bi ga poznalo in uporabljalo tamkajšnje prebivalstvo. Ime Lukarija je vpeljal Anton Ingolič s svojim romanom Lukarji, za njim so ga začeli uporabljati nekateri slovenski izobraženci. Na to me je tudi izrecno opozoril Anton Ingolič, od katerega sem dobil še vrsto drugih podatkov za obdelavo zadevnega gesla. Lektor je torej nedopustno odpravil sintagmo "slovstveno ime".

Lukarija je slovstveno ime za določeno ozemlje, ne pokrajino. Ozemlje in pokrajina vendar nista en pojem, razen za lektorja, ki je svojevoljno nadomestil izraz *ozemlje* z izrazom *pokrajina*.

V Lukariji so obsežno pridelovali čebulo, ne na velikih površinah, kakor je lektor skazil vsebino stavka. "Obsežno" pridelovanje in pridelovanje "na velikih površinah" ni eno in isto, temveč sta to dva različna pojma.

Pridelovalce čebule so v Lukariji imenovali lükarji, ne lukarji. Takšna je narečna raba, ki jo je lektor samovoljno popačil.

Lükarji so bili srednji, izjemoma mali kmetje, saj ti praviloma niso premogli svojega konja, potrebnega za razvažanje čebule. Da bi bili mali kmetje lükarji, preprosto ni res, temveč je to lektorjeva izmišljaja.

Lektor je potemtakem daljnosežno in neodpustno skvaril vsebino gesla Lukarija, kakor je natisnjeno v Enciklopediji Slovenije. Svojo obdelavo tega gesla skušam obvarovati z objavo izvirnega besedila in s temi popravki. Ostaja pa vprašanje, kako so lahko uredniki Enciklopedije Slovenije sprejeli tolikanj skvarjeno besedilo o Lukariji.